

Ronnes, H., *Architecture and elite culture in the United Provinces, England and Ireland, 1500-1700* (Bewerkte dissertatie University College Dublin 2004, Academic studies series. Dutch castle foundation 1; Amsterdam: Amsterdam University Press, Pallas publications: 2006, 197 blz., ISBN 978 90 8555 361 8).

De ambitieuze titel van dit boek is nogal misleidend. Het erg ruime onderwerp wordt slechts vanuit enkele invalshoeken belicht; dit is verre van een overzichtswerk. Bovendien gaat er evenveel aandacht naar het heden als naar het verleden. Eigenlijk handelt dit boek over het fenomeen ‘kasteel’; de stedelijke architectuur van de zogenaamde elite komt bijvoorbeeld niet aan bod. Het boek werd niet toevallig gepubliceerd door de Nederlandse Kastelenstichting, als eerste in een nieuwe reeks, de *Academic Studies Series*. Deze uitgave is een ingekorte versie van het proefschrift waarmee de auteur in 2004 haar doctoraat in de archeologie behaalde aan University College in Dublin. Het begrip ‘kasteel’ wordt ruim ingevuld: het gaat hoofdzakelijk om adellijke residenties zonder militaire functie, vaak een buitenplaats of *villa suburbana*. In de behandelde periode is ‘castle’ immers min of meer synoniem aan ‘country house’; in Nederland spreekt men veelal van een ‘huis’ (zoals Huis ten Bosch, Huis de Voorst).

Het boek bestaat uit twee delen, die in feite volledig losstaan van elkaar. Het eerste deel, ‘Castles in the present’, bespreekt hoe vandaag de dag – door academici (archeologen), door curatoren, door bezoekers – wordt omgegaan met ‘kastelen’. Het tweede deel, ‘Castles in the past’, bekijkt hoe in het verleden, met name in de zestiende en zeventiende eeuw, de bewoners zelf hun ‘kastelen’ ervoeren. Nu kan een dialoog tussen heden en verleden weliswaar leiden tot een beter begrip van beide periodes, maar in dit boek is er nauwelijks een verband tussen de twee delen. De auteur geeft zelf toe dat deze tweeslachtige inhoud niet het vooropgestelde uitgangspunt voor het boek was, maar gaandeweg werd ingegeven door het verloop van haar onderzoek. Eerst bezocht ze meer dan tweehonderd ‘kastelen’ in Ierland, Engeland en Nederland. Na dit archeologische veldwerk, dat zijn neerslag vindt in deel één, bleek echter dat de onderzochte materiële bronnen op zich (die immer zwijgzaam zijn en zelden in oorspronkelijke staat) niet volstaan om voldoende inzicht te krijgen in de wooncultuur en de denkwereld van hun vroegere bewoners. Daarom werden vervolgens ook historische teksten geraadpleegd, namelijk egodocumenten van een aantal kasteelbewoners.

Deze methodologische omweg wordt doorheen het boek met veel omhaal van woorden verantwoord. Herhaaldelijk moet de lezer door lange theoretiserende passages die bol staan van modieuze verwijzingen naar ‘post-structuralism’, ‘postprocessual archaeology’, ‘gender-specificity’, ‘third-wave feminism’, ‘epistemology’ en naar de obligate Foucault (zie bijvoorbeeld 121-128). Blijkbaar moet een hedendaagse archeologe zich eerst uitputten in theoretische terzijdes vooraleer zij haar toevlucht mag nemen tot de exploitatie van geschreven bronnen. Nochtans is de beoogde methode – het kritisch

confronteren van de archeologische bron met historische teksten – erg gebruikelijk in de architectuurgeschiedschrijving.

Het eerste deel gaat vooral na hoe hedendaagse bezoekers en toeristen ‘kastelen’ ervaren. Hierbij haalt de auteur tal van persoonlijke anekdotes aan. Deze illustreren dat de museologische presentatie van kastelen al te vaak wordt ingegeven door de eigen national(istisch)e geschiedenis, ook al is deze niet altijd erg relevant voor het gebouw in kwestie. Aan de andere kant blijken vooral Nederlanders hun nationale geschiedenis niet te kennen, waardoor de presentatie van een kasteel aan het publiek problematisch is. Vaak gaat de historische interesse van de Nederlandse bezoeker niet verder terug dan de lotgevallen van het kasteel tijdens de Tweede Wereldoorlog. Vervolgens wordt betoogd dat de gemusealiseerde kastelen er maar niet in slagen om bij de bezoeker op te roepen wat Huizinga een ‘historische sensatie’ noemde: een soort kortsluiting met het verleden veroorzaakt door lijfelijke (eerder dan intellectuele) aanraking met historische artefacten. Dit vooral omdat ze te weinig authenticiteit bieden; in Nederland is dit veelal het gevolg van overrestauratie. Terecht is de auteur erg kritisch over de manier waarop het architecturale erfgoed vandaag de dag aan het publiek wordt gepresenteerd.

Het tweede deel tracht de leefwereld van de oorspronkelijke bewoners te belichten aan de hand van citaten uit zeventiende-eeuwse brieven, dagboeknotities en gedichten, veelal van bekende personen, zoals Samuel Pepys of Constantijn Huygens. Verder neemt Willem III van Oranje een centrale plaats in. De geciteerde bronnen zijn alle reeds uitgegeven; er worden weinig nieuwe gegevens aan het licht gebracht. De verdienste van dit deel schuilt dan ook in de interpretatie van gekend materiaal. Dit werd onderzocht vanuit drie invalshoeken: in welke mate was de adellijke architectuur een uitdrukking van vriendschapsbanden, van een verlangen naar privacy, van religiositeit? Zo komen telkens erg boeiende kwesties aan bod, waarvan de volgende ons de belangrijkste lijken. Zowel in Het Loo als in Hampton Court had Willem III de belangrijkste appartementen voorbehouden aan de hoveling waarmee hij het best bevriend was. In Hampton Court maakte het appartement van favoriet Van Keppel zelfs deel uit van Willems privé-appartement, wat vragen oproept over de aard van hun vriendschapsband. Tijdens de bestudeerde periode doen in de adellijke residenties nieuwe ruimtes hun intrede – persoonlijke slaapkamers, kabinetten en aparte gangen (zodat men niet door andere kamers moet) – wat wijst op een groeiend verlangen naar privacy. Tegelijk is de religiositeit van de bewoner minder aanwezig in de architectuur; ze wordt een persoonlijke kwestie en trekt zich terug in een meer private sfeer, in het kabinet, in de tuin.

Hoewel de geciteerde egodocumenten deze complexe culturele veranderingen inderdaad in een nieuw licht plaatsen, volstaan ze wat ons betreft echter niet om de door de auteur geschetste ontwikkelingen ook afdoende aan te tonen. Hiervoor is toch ruimer, comparatief architectuurhistorisch onderzoek nodig, dat ook aandacht heeft voor bijvoorbeeld het hofceremonieel en het precieze functioneren van de diverse ruimtes. Tevens zij opgemerkt dat de vele illustraties zich veelal beperken tot exterieurfoto’s van de ‘kastelen’ in hun huidige toestand. Hoewel het boek vooral gaat over de beleving van de

binnenruimtes, ontbreken interieurafbeeldingen alsook nauwkeurige grondplannen waarop de relevante ruimtes worden geïdentificeerd.

Dat de auteur het archeologische erfgoed 'tot leven wil laten komen' om aldus een 'sociale' architectuurgeschiedenis te schrijven, is lovenswaardig. Het moet immers gezegd dat onderzoek naar de manier van wonen en leven, naar het eigenlijke 'gebruik' van de binnenruimtes in 'kastelen' in de periode 1500-1700 lang niet vanzelfsprekend is, en zich ook binnen de architectuurgeschiedenis pas sinds de laatste twee decennia echt heeft ontwikkeld.

Pieter Martens

Bogaard, C. G., Vlierden, M. van, *Huismusea in Nederland. Kasteel-Museum Sypesteyn en het ontstaan van verzamelaarshuizen in Nederland (ca. 1870-1930)* (Zwolle/Loosdrecht: Waanders/Van Sypesteyn-Stichting, 2007, 223 blz., €23,95, ISBN 978 90 400 8273 3).

Nederland telt acht museale verzamelaarshuizen, waarvan kasteel-museum Sypesteyn in Oud-Loosdrecht er één is. De zeven andere staan alle in de stad: museum Willet-Holthuysen in Amsterdam, Museum Paul Tétar van Elven en Museum Lambert van Meerten in Delft, Simon van Gijn – museum aan huis in Dordrecht, Museum Mesdag en Museum Bredius in Den Haag en museum Bisdom van Vliet in Haastrecht. Al deze musea ontstonden in de in dit boek beschreven periode tussen 1870 en 1930, meestal na de dood van de laatste bewoner van het huis c.q. eigenaar van de verzameling. De namen geven al aan met welke categorie we meestal van doen hebben: welgestelde, gezeten burgers of succesvolle schilders uit het laatste deel van de negentiende eeuw, die hun verzamelingen tot hun dood bijeen wilden houden en intact wilden houden voor het nageslacht. Niet hun eigen nageslacht, wel te verstaan: dikwijls gaat het om kinderloze erflieden die hun verzameling aan de gemeenschap nalieten, al dan niet met strenge bepalingen over de wijze van exposeren, de binding aan het huis van de verzamelaar of over aspecten van verwerving en afstoting. Het is een uitstekend idee geweest een publicatie te wijden aan het Nederlandse ‘huismuseum’ of ‘verzamelaarshuis’, dat pas onlangs als bijzondere museale categorie is erkend.

Centraal in dit boek staat kasteel-museum Sypesteyn, waar de beide auteurs van dit zeer fraai uitgevoerde en inzicht verschaffende boek werkten of werkten. Tegelijkertijd is Sypesteyn misschien wel de vreemdste eend in de bijt van de Hollandse huismusea. De huidige vorm van kasteel Sypesteyn is immers grotendeels ontsproten aan de obsessieve fantasie van de man die achter de heroprichting van het huis en achter de opbouw van de verzameling zat. Henri van Sypesteyn heeft zich zijn hele leven beijverd om zaken die verband hielden met zijn voorgelacht (of waarvan hij dacht dat ze daar een verband mee hadden) bijeen te houden of (weer) bijeen te brengen om die in een museale setting te tonen en te bewaren. Daarvoor werd vanaf 1901 op diens veronderstelde voorouderlijke grond in Oud-Loosdrecht een tentoonstelling ingericht en vanaf 1907 een museum-kasteel gereconstrueerd, waarvan het hoogst twijfelachtig is of het er überhaupt ooit in die vorm gestaan heeft. In de eerste hoofdstukken toont Bogaard aan hoe de Van Sypesteyns al vanaf de zeventiende eeuw bezig waren hun eigen genealogie vast te stellen, aan te vullen of te creëren. Het is een stil noodlot dat degene die er het verst in ging om de naam van het geslacht in ere te houden en de familie zaken als ‘onvervreemdbaar goed’ bijeen te houden, ongehuwd en kinderloos zou sterven. En het is tekenend voor zijn achtergrond dat hij bij de oprichting van de Van Sypesteyn-Stichting in 1902 liet vastleggen dat niemand met de naam Van Sypesteyn in het bestuur mocht plaatsnemen, behalve afstammelingen van de stichter (maar die waren er niet), om te voorkomen ‘dat de familie zaken in